Kovács Mihai

Az erdélyi egyházmegye vikariátusainak személyzete a középkor alkonyán (1472–1527)

Abstract: The Personnel of the Vicariates of the Transylvanian Diocese at the End of the Middle Ages, 1472–1527. The study examines the personnel of the Gyulafehérvár and Tasnád vicariates of the Diocese of Transylvania from the second half of the reign of Mátyás Hunyadi to the end of the Jagiellonian period. Its central question is where officials serving in ecclesiastical administration and in the episcopal courts can be placed on the scale between familiaris ties based on personal loyalty and an official status that had become partly independent of the bishop's person. Using a prosopographical method, the analysis explores the criteria governing the selection of vicars and their deputies, as well as their career opportunities, highlighting the prominent role of training in canon law. While the bishop's preference remained decisive in the appointment and subsequent careers of vicars, competence-based selection and continuity in office clearly indicate the strengthening of institutional operation. The study also extends to the notaries and scribes of the vicariates, whose careers, especially their continued service after the departure of their superiors, provide an important indicator of institutional continuity. Significance is attached to the examination of seal usage. The Tasnád vicariate, located outside the episcopal seat, preceded the Alba Iulia centre by almost a century in using its own seal, a development presumably connected to the fact that, in the absence of a place of authentication, it was also compelled to issue private legal documents.

Keywords: ecclesiastical governance; episcopal court jurisdiction; canon law; prosopography; ecclesiastical society; institutionalisation

Gabriel Le Bras francia jogtörténész találó megjegyzése szerint a középkor embere „kettős állampolgársággal" rendelkezett, mivel egyszerre tartozott a világi és egyházi bíráskodás hatáskörébe.[1] Már a 14. század óta az egész keresztény világban a főpapok helyetteseikre, vikáriusaikra ruházták át bíráskodási feladataikat. A vikáriusok ezenfelül más egyházkormányzati feladatokat is elláttak. Kompetenciáik földrajzi térségenként különböztek. A német nyelvterületen csak a spirituális joghatóságot gyakorolták,

[1] Le Bras 1973–1974: I. 302–303.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.1.2026.57

Franciaországban viszont bármilyen ügyben helyettesíthették feletteseiket. Az Alpoktól északra a vikáriusnak alárendelt kánonjogász, az officiális gyakorolta a bírói hatalmat, míg Itáliában a püspök helyettese személyesen ítélkezett.[2] A Magyar Királyságban a *vicarius in spiritualibus et causarum auditor generalis* címet viselő helynökök ez utóbbi modellhez álltak legközelebb, a püspök egyházigazgatási és bírói hatalmát gyakorolták.[3]

A vizsgálat időkerete nagyjából a középkor utolsó fél évszázadát öleli fel, Hunyadi Mátyás uralkodásának második felét, illetve a teljes Jagelló-kort. Erdély szempontjából ez a korszak azért is különösen érdekes, mert a bő fél évszázad alatt itt tevékenykedő nyolc püspök mindegyike javadalmat váltott pályája során, azaz más egyházmegye éléről érkezett, vagy erdélyi püspökségét követően más főpapi székbe távozott. Ráadásul, ha leszámítjuk Geréb László (1476–1501) és Várdai Ferenc (1513–1524) mandátumát, a többi hat főpap átlagban kevesebb mint három évet töltött az erdélyi egyház élén.

Az erdélyi egyházszervezet sajátos, bár nem egyedülálló vonása, hogy a középkor folyamán két püspöki helynöke is működött párhuzamosan. A gyulafehérvári az erdélyi ügyekben intézkedett, a tasnádi pedig a Meszesen túli főesperességekben (Szatmár, Kraszna, Ugocsa és Szolnok) képviselte a püspöki auktoritást.

A következő sorok első célja az erdélyi egyházmegyében működő vikáriusok, illetve helyetteseik (*surrogatus in officio vicariatus*) prozopográfiai elemzése. Milyen szempontok szerint választották ki helynökeiket az erdélyi püspökök? Milyen társadalmi, gazdasági és kulturális háttérrel rendelkeztek a vikáriusok és helyetteseik, illetve milyen kilátásaik voltak erdélyi hivatalviselésüket követően? Mennyire kapcsolódtak össze a vikáriusok karrierjei az őket kinevező főpapokéval?

A kutatást jelentős mértékben könnyítik az utóbbi évtizedek eredményei, elsősorban C. Tóth Norbert főpapi archontológiája,[4] amely a késő középkori vikáriusokat is figyelembe vette. A vikáriusok pályafutásával kapcsolatos ismeretek is jelentős mértékben bővültek a különféle archontológiai, értelmiségtörténeti, illetve művészettörténeti munkáknak köszönhetően. Jelen elemzés „melléktermékei" a vikáriusok archontológiájának szerény kiegészítése, illetve néhány életrajzi adat pontosítása. Ugyancsak a vikáriusi hivatal fejlődésének mélyebb megértését szolgálja a gyulafehérvári és tasnádi helynökség pecséthasználatának vizsgálata.

A vikárius komplex feladatainak ellátásához további személyzetre is szükség volt. Az iratok előállításában közreműködő jegyzők és írnokok esetében nem áll rendelkezésre elégséges adat egy részletes prozopográfiai vizsgálathoz, azonban a meglevő információk is néhány érdekes adalékkal szolgálnak. Így például kiderül az, hogy milyen karriert futhatott be egy-egy tehetségesebb írástudó hivatalnok, illetve mennyiben befolyásolta a püspök vagy a vikárius távozása a neki alárendelt jegyző pályáját. A tanulmány

[2] Fournier 1922: 33–37, 78–113; Le Bras 1973–1974: I. 304–318, II. 526–530; Dincă 2008: 29–35.

[3] A magyarországi vikariátusok működéséről általában: Szentirmai 1962/2021: 148–154; Bónis 1963/1997: 647–651; a lengyelországi helyzettel való összehasonlítás: Erdő 2001: 89–126; helyi vikariátusokra vonatkozó elemzések: Fedeles–Sarbak–Sümegi (szerk.) 2009: 163–167; C. Tóth 2021: 69–73, 76–86.

[4] C. Tóth 2017: 60–68.

központi kérdését tehát, a kötet tematikájához kapcsolódva, így lehet megfogalmazni: a vikariátusok keretében tevékenykedő személyek inkább a püspök személyes szolgálattevői vagy pedig egy autonóm intézményi struktúra hivatalnokai, illetve hol helyezkedtek el a két véglet közötti skálán?

Gyulafehérvári és tasnádi vikáriusok: származás, tanulmányok, kilátások

A vizsgált korszakban eddigi ismereteink szerint 20 személy fordult meg az erdélyi egyházmegye valamely vikáriusi székében. Hárman mindkét vikariátus élén álltak pályájuk különböző szakaszaiban, így összesen 11 gyulafehérvári és 12 tasnádi vikárius nevét ismerjük.

Erdély egyik leghíresebb püspöki helynöke Stephanus Taurinus, a Dózsa-féle keresztes felkelés eposzának írója. A Morvaországból származó klerikus Thurzó Szaniszló olmützi püspök és Brandenburgi György őrgróf támogatásával tanult a bécsi egyetemen, ahol megszerezte a mindkét jog doktora címet, ezt követően pedig Bakóc Tamás esztergomi érsek szolgálatába állt jogtanácsosként. Bakóc környezetében ismerhette meg Várdai Ferenc erdélyi püspököt, aki valamikor 1518 első felében Erdélybe hívta, és rábízta a gyulafehérvári vikariátus vezetését. A következő év elején egy szebeni orvoshoz fordult súlyos betegségének kezelése végett, 1519. május 13-án immár „bágyadt kézzel" írt alá egy nyilatkozatot, június 11-én pedig Szebenben meghalt, és ugyanott temették el, a város plébániatemplomának egyik legelőkelőbb helyén.[5]

Taurinus pályája több szempontból is tipikusnak mondható. Bár 1495-ben és 1500-ban is az országgyűlés megtiltotta a külföldi származású klerikusok kinevezését a vikáriusi székekbe, sőt azt is meghagyta, hogy az ilyen egyházi bírók ítéletei semmisnek számítsanak,[6] ez egyáltalán nem akadályozta meg Várdai Ferencet a morvaországi jogász meghívásában és abban sem, hogy néhány évvel később a sziléziai Görlitzből származó Pelch Gergelyt kinevezze a tasnádi szék élére. Az országgyűlési tiltást egyébként más korabeli magyar püspökök sem tartották magukra nézve kötelezőnek.[7]

Úgy tűnik, hogy a származásnak semmilyen szerepe nem volt a vikáriusok kiválasztásában. Az erdélyi püspökök gyulafehérvári és tasnádi helynökei közül három társadalmi hátteréről egyelőre semmit sem lehet tudni. A többiek között egyaránt voltak nemesi (11,76%), polgári (23,52%), kiváltságolt szász (5,88%) vagy székely (11,76%), jobbágy (35,28%) és külföldi (11,76%) származásúak. Egyelőre azt lehet megállapítani,

[5] V. Kovács 1959: 451–473; Kovács M. 2019: 31–40; Hegyi–Kovács M. 2021: 19–22, 28–29; Ekler 2021: 11–18.

[6] DRMH, XXXII/1495 tc, 897; XXXV/1500 tc, 983.

[7] Erdő 2001: 119; C. Tóth 2021: 78–81.

hogy a bárói családok sarjai nem igazán pályáztak a vikáriusi méltóságra, hogy miért, az a későbbiekből fog kiderülni. A földrajzi origónak sem volt különösebb jelentősége. A két külföldi és az öt ismeretlen térségből érkező személyt leszámítva, a többiek körülbelül fele-fele arányban érkeztek az egyházmegye területéről vagy Magyarország más régiójából.

Nem meglepő, hogy a vikáriusok kiválasztásának egyik legfontosabb szempontja a kánonjogi képzettség volt. Az itt elemzett csoport öt tagjának egyetemjárása nem ismert, a többiek háromnegyede viszont – Taurinushoz hasonlóan – megszerezte a kánonjogi doktori fokozatot. A morva humanista azzal tűnt ki elődei és utódai sorából, hogy ő római jogból is doktorált. Meglehetősen ritka volt az orvostudományi doktorátus, pusztán az *artes* kar sikeres elvégzése, illetve a fokozatszerzés nélküli külföldi tanulmányút. Mindegyik esetre csak egy-egy példa ismert.

A kánonjogi doktorátussal rendelkező erdélyi vikáriusok fele Itáliában, pontosabban Padovában vagy Ferrarában szerezte meg fokozatát. Alighanem az alacsonyabb költségek ösztönözték őket arra, hogy tanulmányaikat a közelebbi Bécsben vagy Krakkóban kezdjék el, és csak a doktorátus megszerzéséhez utazzanak el Itália valamely nagy presztízsű, de meglehetősen drága egyetemi központjába.[8] További két személy Bécsben doktorált, a többi esetében egyelőre nem lehet megállapítani az egyetemi tanulmányokat megkoronázó vizsga helyszínét.

A kánonjogi doktorátus jelentősége, illetve gyakorisága még jobban kidomborodik, ha a két erdélyi egyházmegyés vikariátus vezetőit külön-külön vizsgáljuk. A gyulafehérváriak esetében szinte kötelezőnek tűnik ezen fokozat megszerzése, ugyanis a 11 ismert helynök közül nem kevesebb mint kilencen rendelkeztek vele. A két kivétel – Domonkos dobokai főesperes és Tordai Pál – arra mutat, hogy hosszú évek egyházkormányzati tapasztalata szükség esetén pótolhatta a legmagasabb szintű egyetemi képzettséget. A mindössze egy késői említésből ismert Domonkos legalább két évtizede vezette a dobokai főesperességet, amikor Geréb László püspök megbízta azzal, hogy átmenetileg irányítsa az egyházmegyei közigazgatást és törvényszéket. Tordai Pál vikáriusi kinevezése előtt egy évtizeden keresztül szolgálta az egymást követő erdélyi főpapokat, végigjárva a hierarchia összes lépcsőfokát.

A gyulafehérvári vikáriusok „teljesítménye" országos összehasonlításban is kiemelkedő. Ugyanezen időszakban a Magyar Királyság 111 ismert vikáriusa közül mindössze 49-en rendelkeztek kánonjogi doktorátussal, tehát az országos átlag 44,14%-a. A gyulafehérvári 81,81%-os „doktori arányt" csak az egri vikariátus érte el. Bár az alacsony számú adat statisztikai relevanciája korlátolt, és nem lehet arra következtetni, hogy az egri vagy gyulafehérvári vikariátus nagyobb presztízsnek örvendett volna, mint a némileg alacsonyabb arányt mutató pécsi, esztergomi vagy kalocsai, mégis felsejlik egy korreláció az egyházmegye mérete, a plébániák száma és a helyi vikárius képzettsége között. Elképzelhető, hogy a Magyar Királyságban nem volt egy időben annyi legmagasabb szinten képzett jogász, amennyi egyházi bíróság, így a viszonylag

[8] Tonk 1979: 113–118.

kis létszámú kánonjogász elit számára nyilván a legtöbb esetszámmal és ebből adódóan a legmagasabb jövedelemmel kecsegtető állások voltak a legvonzóbbak.

Kisebb kiterjedése és alacsonyabb presztízse miatt a tasnádi vikariátus nem vonzott annyi doktort, mint az egyházmegye központjában található intézmény. Még így is a korszakból ismert tasnádi helynökök fele rendelkezett az említett fokozattal, ezáltal az országos átlag fölé emelkedett.

Az erdélyi vikáriusok egykori könyvtáraiból ma már csak apró töredékeket ismerünk, azonban ezek alapján is felsejlik egy sokszínű műveltséggel rendelkező csoport, amelynek érdeklődése nem korlátozódott csupán az egyházi normák ismeretére és alkalmazására. Gorbói Máté kötetei között megtalálható Aranyszájú Szent János prédikációinak egyik kiadása, illetve egy vegyes kézirat, amely egy szószedetet, orvosi recepteket és kisebb teológiai munkákat tartalmaz. Rákosi Menyhért tulajdonában volt egy reutlingeni nyomtatvány, Nicolaus Tinctor kommentárja Petrus Hispanus közismert logikai traktátusához.

A megfelelő képzettség mellett a püspökkel való kapcsolat is fontos szerepet tölthetett be a vikáriusok kiválasztásában. A Királyföld közvetlen szomszédságából származó Vingárti Geréb László püspök „kézirását" lehet sejteni legalább három dél-erdélyi szász vikárius (Szászorbói Máté, Medgyesi Guntterman Krisztián, illetve Szebeni János) kinevezése mögött. Egyértelműbb példát szolgáltat a korábban említett Taurinus esete, aki Erdélybe való érkezésekor a vikáriusi hivatal mellett megkapta a Buzlai Mózestől tisztázatlan körülmények között elvett kanonokságot, illetve a hunyadi főesperességet is.[9] Érdemes itt megemlíteni közvetlen utódja, Szőgyéni Damján esetét is, aki korábban Várdai váci vikáriusa volt. Patrónusával együtt Erdélybe költözött, 1514-ben már Várdai titkáraként jelenik meg. Pályafutása csúcsát 1520-ban érte el, amikor egy időben volt segédpüspök, vikárius, illetve éneklőkanonok. Néhány hónappal később a főpappal való konfliktusa – Pelei Tamás kanonoktársa szerint hálátlansága[10] – okozta hirtelen bukását. Már 1521-ben el kellett hagynia a püspöki udvart, természetesen minden erdélyi tisztségével együtt. Korábban kialakult váci kapcsolatait kamatoztatva néhány év múlva megszerezte az ottani segédpüspökséget.

Mivel a vikáriusi feladatok ellátása összetett képzettséget igényelt, az alkalmas személyek az egyházi társadalom megbecsült és nehezen pótolható tagjai voltak. Így gyakran előfordult az is, hogy az újonnan kinevezett püspök továbbra is alkalmazta elődje vikáriusát. Rákosi Menyhért előbb két évig volt tasnádi vikárius, ezután átvette a gyulafehérvári helynöki széket, ahol másfél évtizeden keresztül tevékenykedhetett. Ez idő alatt nem kevesebb mint hat főpap szolgálatában állt.

A püspök személyéhez, illetve a püspökség intézményéhez való ambivalens kötődést kitűnően kifejezik a vikáriusi oklevelek intitulációi. Méltóságuk megnevezése leggyakrabban *vicarius ecclesie Transsilvanensis* (vagy *Thasnadiensis*) *in spiritualibus*

[9] Kovács M. 2019: 31–33, 39–40.

[10] Lakatos 2009: 450.

et causarum auditor generalis[11], de néha a személyes kapcsolatot kifejező *reverendissimi domini N., Dei et Apostolice Sedis gratia episcopi Transsilvanensis, vicarius in spiritualibus et causarum auditor generalis* formula is felbukkan.[12]

A bíráskodási és egyházkormányzati feladataik ellátásából származó bevételeiket még felbecsülni sem lehet. Mindenesetre a vikáriusok más, stabil jövedelmet biztosító benefíciummal is rendelkeztek. Egy kivétellel, az összes gyulafehérvári helynök – Taurinushoz hasonlóan – az erdélyi székeskáptalan kanonokja is volt. Sőt, hárman káptalani méltóságokat is viseltek, további hárman pedig főesperesi székeket kaptak. Tasnádon ennél színesebb kép mutatkozik. A vikáriusok közül csak öten voltak kanonokok, közülük ketten főesperesek. További két személy más magyarországi káptalanban szerzett javadalmat. A többiek közül négyen plébánosi hivatalt töltöttek be. A legszerényebb javadalommal Gáspár tasnádi vikárius rendelkezett, aki csupán oltárigazgató volt a tasnádi plébániatemplomban.

A káptalani javadalomszerzés időpontját illetően nem vázolható fel egy általános tendencia, a korban mindhárom lehetséges pályamodellel találkozunk. Volt olyan vikárius, aki a káptalanban gyűjtött tapasztalata alapján került a helynöki funkcióba, illetve olyan is, aki vikáriusi szolgálatai jutalmaként lett kanonok. Taurinus példája alapján láttuk már, hogy a püspök egyszerre adhatta valamely bizalmi emberének a vikáriusi megbízatást és a káptalani stallumot.

Az egyetemi képzettség és a kanonoki állás megszerzése között szoros korrelációt figyelhetünk meg. A hét tasnádi vikárius-kanonok közül öten egyetemi tanulmányokat is folytattak, ellenben a négy plébános vagy oltárigazgató közül pusztán egy esetében bizonyítható az egyetemjárás.

A kánonjogi képzettség és valamely főpap helyettesítése komoly lehetőséget biztosított az egyházi társadalom középrétegébe való bekerüléshez. Az oszlopos kanonoki, főesperesi vagy előkelőbb plébánosi állás megszerzése jelentette egyébként a vikáriusi tisztségben megforduló értelmiségiek pályájának csúcsát. A vizsgált csoport egyik tagja sem került püspöki székbe. A korábbi kutatások már bebizonyították, hogy a főpapi karrierek teljesen más mintát követtek, amelyben az egyetemi fokozatszerzés nem volt releváns, ennél sokkal nagyobb jelentőséggel bírt az előkelő származás, illetve a királyi udvarban teljesített szolgálat.[13]

[11] Például MNL OL DF 254446, MNL OL DL 28349, MNL OL DL 65129, MNL OL DF 245511, MNL OL DL 20643, MNL OL DF 252992, MNL OL DF 277710, MNL OL DL 99240, MNL OL DF 275330.

[12] Például MNL OL DL 32443, MNL OL DF 277683.

[13] Fügedi 1965: 478–485.

A „helyettesek helyettesei”

A vikárius távolléte alatt, illetve a tisztség üresedése idején a bíráskodási és egyházkormányzati feladatokat egy helyettes látta el. Előbbi esetben maga a vikárius nevezte ki *surrogatus*át,[14] utóbbiban nyilván a püspök gondoskodott a megfelelő személy kijelöléséről.[15] A *surrogatus*ok viszonylag kevés figyelemben részesültek a korábbi szakirodalomban, a rájuk vonatkozó források feltárása azonban érdekes adalékokkal szolgálhat a késő középkori értelmiség, illetve egyházkormányzat vizsgálatához.

Megbízatásuk általában rövid időre, legfeljebb néhány hónapra szólt, ezért célszerű volt a helyi klérus soraiból választani őket. Gyulafehérváron kizárólag a székeskáptalan tagjai töltötték be ezt a funkciót, Tasnádon pedig a helyi plébános, valamely oltárigazgató, illetve egy esetben a krasznai plébános.

Mivel már az egyházi társadalomhoz tartoztak, származásuk semmilyen szerepet nem játszott kinevezésükben. Igen valószínű, hogy annál fontosabb volt a püspökkel, illetve a vikáriussal való személyes kapcsolatuk, erről azonban igen ritkán maradtak fenn adatok. Valamivel többet tudunk a gyulafehérváriak képzettségéről és műveltségéről. Bizonyára fontos szempont volt a kánonjogi ismeretek megléte, azonban a doktorok inkább ritkaságnak számítottak a helyettesek között. Hivatalviselése idején egyedül Baconi Imre gyulafehérvári *surrogatus* rendelkezett ezzel a fokozattal. Egyáltalán nem meglepő, hogy később elnyerte a tasnádi, majd a bácsi vikáriusi tisztséget.

Enyedi Wolphard Adorján példája kitűnően szemlélteti az egyetemi tanulmányok fontosságát, illetve a vikáriusok és helyetteseik képzettsége közötti alapvető különbséget. Miután fiatalkorában Bécsben megszerezte az *Artes* fakultás magiszteri fokozatát, és Várdai Ferenc püspök jóvoltából az erdélyi székeskáptalan tagja lett, 1520-ban, Taurinus halála és Szőgyéni kinevezése között, vikáriushelyettesként tevékenykedett. Ezt követően Bolognába távozott, ahol római és kánonjogból is doktorált. Visszatérése után szerezte meg legfontosabb tisztségeit, 1529-től kolozsvári plébános, 1531-től vikárius és krasznai főesperes lett.[16]

Az ismert hat gyulafehérvári és hét tasnádi vikáriushelyettes közül csak Váradi Mihály járt még a padovai egyetemre, a jelek szerint anélkül, hogy fokozatot szerzett volna. Tévedés volna azonban a magas szintű műveltség iránti érdektelenséggel vádolni a vikáriushelyetteseket, különösen a gyulafehérváriakat. Ehhez a csoporthoz tartozott a nagydisznódi plébánia egykori könyvállományát gazdagító Pál kanonok, illetve Lázói János is, a korai erdélyi reneszánsz egyik legjelentősebb képviselője.

[14] MNL OL DL 99263: „*Andreas, plebanus de Thasnad, per venerabilem et egregium dominum Emericum de Beregzaz, artium et decretorum doctorem, canonicum ecclesie Albensis Transsilvane necnon wicarium foraneum Thasnadiensem in spiritualibus et causarum auditorem generalem, in officio vicariatus, auctoritate qua fungitur ordinaria, surrogatus specialiter deputatus.*”

[15] C. Tóth 2021: 71–72.

[16] Ernuszt 1939: 47–48; Firea 2020: 227–237.

A tasnádi vikáriushelyettesek többségének társadalmi hátteréről, illetve műveltségéről nagyon kevés adat maradt fenn. A tisztségük megkövetelte a *litteratus* státusnak megfelelő műveltséget, azaz a latin nyelvű írás és olvasás, illetve az alapvető jogi ismeretek elsajátítását. Egyikük, Hercegszőllősi András, közjegyzőként is tevékenykedett.

Hercegszőllősi egyébként 1512-ban vagy 1518-ban néhány hónapig a vikáriusi tisztséget is viselte. Az ő esete felveti a *surrogatusok* továbblépési perspektíváinak kérdését. Rajta kívül csak a már korábban említett Baconi és Wolphard lett teljes jogú vikárius. Döntő többségük tehát az alkalmi helyettesítés szintjén maradt.

További érdekes eset a Hercegszántói Mihályé. Miután Bodrog megyei jobbágyok sarjaként, a jelek szerint egyetemi képzettség híján, a korszak leghosszabb ideig hivatalban levő tasnádi vikáriusa volt, 1489-ben kanonoki stallumot kapott Gyulafehérváron, két év múlva pedig be is költözött az egyházmegye központjába. A jelek szerint ott is hasonló tevékenységet folytatott, de csak vikáriushelyettesi címmel. Mindössze négy említése ismert, 1491-ből, 1496-ból és 1497-ből,[17] mindegyik alkalommal *surrogatus*ként szerepel. Az első alkalommal kétségtelenül Szebeni Jánost helyettesítette, aki 1493-ig biztosan megmaradt a vikáriusi tisztségben. Mivel azonban az adatok sora rendkívül hiányos, egyelőre nehéz megállapítani, hogy végig a tisztségében megmaradt Szebeni helyében tevékenykedett, csak néhány alkalommal helyettesítette vagy esetleg Szebeni lemondása és Kolozsvári Jakab 1498. évi kinevezése között egy ideig ő maga vezette a vikáriusi hivatalt.

Jegyzők, írnokok, pecsétek

A fenti sorokban összegzett információk többsége a gyakran ismeretlenségbe burkolózó vikariátusi jegyzők és írnokok tollából származik. Közreműködésük nélkülözhetetlen volt mind az alsópapsággal való kapcsolattartáshoz, mind a perek különböző fázisainak dokumentálásához, végső soron a püspök spirituális hatalmának érvényesítéséhez.

A jegyzők koordinálták a vikariátus írásbeli tevékenységét, valószínűleg a peres ügyek jegyzőkönyvbe foglalását is felügyelték, míg a nekik alárendelt írnokokra hárult a szövegek tulajdonképpeni lejegyzése. A jegyzők ellenőrizték az írnokok által kiállított iratokat és elvégezték a szükséges javításokat, majd – a pápai kúria mintájára – feljegyezték nevüket az iratok jobb alsó sarkában. Ez utóbbi gyakorlat azonban korántsem volt általános, így néhány vikariátusi jegyző nevét csak esetleges, munkakörükkel nem összefüggő említések alapján ismerjük. Amikor a jegyzők személyesen szerkesztették meg az iratokat, a vikáriusra hárult a szövegek javítása.[18]

[17] ANR, SJ SB, CEB, 10; ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U II, 575. sz; MNL OL DL 26941; ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 5.

[18] MNL OL DL 82569.

A jegyzők kiválasztása esetében sem számított a társadalmi háttér, soraikban egyaránt találhatók köznemesek, városiak, illetve jobbágyok sarjai. Bár a földrajzi származás önmagában nem volt releváns, az állás nem vonzotta távoli vidékek írástudóit, így óriási többségük a Magyar Királyság keleti feléből érkezett Gyulafehérvárra vagy Tasnádra.

Képzettségüket tekintve a jegyzők inkább a vikáriushelyettesekhez álltak közel. A tizenkét ismert személy közül csak öten fordultak meg valamely külföldi egyetemen, és egyik sem szerzett *baccalaureus artium*nál magasabb címet. Az egyetemjárt jegyzők kivétel nélkül a mérsékeltebb költséggel járó krakkói vagy bécsi egyetemet választották. Bizonyára elhamarkodott általánosítás volna egyszerű *litteratus* formulamásolóknak tekinteni mindannyiukat. Szászsebesi Krisztiánt például még diákévei alatt, az 1490-es évek közepén egy Vergilius-kötet ellopásával vádolták, mire ő azzal védekezett, hogy a könyvet egy helyi kereskedőtől szerezte be.[19] Akárhogy is történt a dolog, az antik műveltség iránti érdeklődése tagadhatatlan. Humanista elkötelezettségének további jele, hogy egy 1515. évi oklevélben Szászsebesi *Bacchus* Krisztiánként említik.

Bár a jegyzők képzettsége nem összehasonlítható a vikáriusokéval, egyértelműen az értelmiségiek körébe juttatta őket, tudásuknak köszönhetően a társadalom megbecsült tagjai voltak. A vikariátusi jegyzők presztízsét jelzi a következő eset: Tordai Bontha Mihály halála után rokonai hosszasan pereskedtek a hátramaradt javaiért. Az általuk kiállíttatott oklevelek a meglehetősen ritka *scientificus* (= tudós) jelzővel illették az elhunytat.[20]

A korszakból ismert 12 vikariátusi jegyző háromnegyedéről bizonyítható, hogy önálló közjegyzői tevékenységet is folytatott. Az is előfordult, hogy a felettesük bírói székétől történő fellebbezéseket ők maguk foglalták, illetve foglaltatták írásba.[21] A fent említett Szászsebesi Krisztián példája arra mutat, hogy némelyikük ügyvédként is juthatott némi jövedelemkiegészítéshez.[22] A vikariátusi jegyzők rendszeres jövedelméről egyelőre nem sikerült közvetlen forrást azonosítanom, azonban elképzelhető, hogy nagyságrendjében megközelíthette a hasonló presztízsű káptalani jegyző évi 20 aranyforintos bevételét.[23] Bár életszínvonaluk nem volt olyan magas, mint a kanonokok sorába kerülő feletteseiké, pályájuk során némi ingatlan vagyonhoz is juthattak, illetve jelentős mértékben javították utódaik anyagi helyzetét. Bontha Mihály után egy tordai háza és szőlőse maradt a pereskedő rokonokra, Királyhegyi Mihály pedig legalább két tasnádi szőlőst hagyott hátra.

A nyilvánvaló anyagi haszon mellett a jegyzők további személyes célkitűzések megvalósítására is hasznosíthatták tudásukat, illetve kapcsolataikat. Nyíresi Tamás például több oklevelet hamisított régen elkobzott nemesi birtokai visszaszerzése végett. Tettére

[19] Tonk 1979: 164.

[20] MNL OL DL 36397: 86, regesztája: Jakó 1990: 2655. sz; MNL OL DL 36398: 77, regesztája: Jakó 1990: II. 2803. sz; MNL OL DL 36903, regesztája: Jakó 1990: II. 2767. sz.

[21] Például MNL OL DL 89068; ANR, SJ CJ, Bánffy, 533.

[22] MNL OL DL 36402: 221-227, regesztája: Jakó 1990: II. 3834–3835. sz; MNL OL DL 36400: 26, regesztája: Jakó 1990: II. 3884. sz; MNL OL DL 36817, regesztája: Jakó 1990: II. 3955. sz.

[23] EKmlt, III. lad, 29 = MNL OL DF 277553, regesztája: Beke 1896: 321. sz.

csak a modern forráskritika vetett fényt.[24] Életében akkora befolyásnak örvendett, hogy fiát, Jánost, bejuttatta az erdélyi káptalan tagjai közé.

Ugyancsak Nyíresi környezetéből indulhatott Tordai Pál pályája. Először 1511-ben tűnik fel a vikáriusi bíróságon a szerénynek mondható jogügyigazgatói pozícióban. A következő években immár az éppen Bolognában tanuló Nyíresi János kanonok ügyvédje volt, illetve Nyíresi Tamás jegyző vezetése alatt tevékenykedett vikariátusi írnokként. Nyíresi halála után Tordai vette át a jegyzői posztot, közjegyzői jogosítványt is szerezve. Pályája csúcsát 1520-ban érte el, amikor Szőgyéni Damján menesztését követően, a korábbi gyakorlatot figyelmen kívül hagyva, Várdai Ferenc kinevezte a vikáriusi állásra az egyetemi fokozattal nem rendelkező jegyzőt. Ugyancsak Várdai kegyéből nyerte el négy évvel később a hunyadi főesperességet is. Tordai Pál Várdai két főpaputódjának bizalmát is élvezte, így 1530-ig – minden bizonnyal haláláig – maradhatott gyulafehérvári vikárius. Rajta kívül egy jegyző sem szerezte meg a vikáriusi méltóságot.

Tordai Pál vikáriust az utóbbi évek szakirodalma Pál tordai plébánossal és alesperessel azonosította, aki az aradi káptalanban is rendelkezett egy stallummal 1524-ben.[25] Különös volna, hogy a vikáriusi tisztséget viselő és ebből adódóan leginkább az egyházmegye székhelyén tartózkodó személy alesperes is legyen, hiszen utóbbi funkciója szinte folyamatos tordai jelenlétét kívánta volna meg. Az azonosítással szemben felhozható fő érv azonban az, hogy egy 1515-ben kiadott, ma már csak átírásból ismert, de kétségtelen hitelességű oklevél egyszerre említi Pál tordai plébánost, illetve Pál jegyzőt, a későbbi vikáriust. A jegyző a plébános kérésére írt át egy korábbi oklevelet.[26]

Az illusztris pályát befutó jegyzők sorában meg kell említeni továbbá Homonnai Farna Mihályt. Az eddig feltárt forrásokban először 1517-ben tűnik fel tasnádi közjegyzőként. Három évvel később immár biztosan ő vezette a vikariátus kancelláriáját. A Várdai család bizalmi embereként 1524-ben átvette a gyulafehérvári uradalom igazgatását, a későbbiekben pedig – az udvarbíróknál meglehetősen szokatlan jelenségként – Gosztonyi János püspök idejében is gyakorolhatta tisztségét.

Nyíresi Tamás jegyzőhöz visszatérve, karrierje még egy szempontból figyelemre méltó. Három vikárius és több *surrogatus* irányítása alatt dolgozott. Dúl Márton és a már korábban említett Tordai Pál szintén több felettessel találkozhatott jegyzői pálya során. Az említett példák alapján joggal lehet feltételezni, hogy vikáriusváltás esetén a jegyző megőrizhette hivatalát, ami a vikariátus intézményesülésének további jele.

Az írnokok csak igen ritkán hagytak identitásukra utaló nyomokat. A vizsgált bő fél évszázadból eddig mindössze három nevet sikerült azonosítanom. A fennmaradt dokumentumok változatos írásképe alapján arra lehet következtetni, hogy a vikariátusok több írnokot is foglalkoztattak egy időben. További vizsgálatokat igényel, hogy ezek folyamatosan álltak-e a vikáriusi hivatal, illetve a vikariátusi jegyző szolgálatában, vagy inkább alkalmi megbízásokat kaptak. Azt sem lehet a kutatás jelenlegi stádiumában

[24] Tagányi 1893: 49–51.
[25] Weisz 2008: 105–106; Gálfi 2011: 25–26.
[26] MNL OL DL 63006.

megválaszolni, hogy mekkora átfedés volt a püspöki, káptalani/hiteleshelyi, illetve vikariátusi *scriptorium* személyzete között.

A 15. század második felében kezdtek megjelenni Magyarországon a vikáriusi hivatalok saját pecsétjei.[27] Bár Tasnádról nem lehetett Gyulafehérvárra fellebbezni, mivel mindkét helyen tevékenykedő vikárius ugyanazon püspök nevében gyakorolta hatalmát, az eddigiek alapján egyértelművé vált, hogy az egyházmegye első számú központjában levő állás előkelőbbnek számított, mint a Meszesen túli. A jóval kiterjedtebb terület minden bizonnyal több pert és ezzel együtt nagyobb bevételt jelentett, ami képzettebb, illetve előkelőbb egyházi státusban levő hivatalnokokat vonzott Gyulafehérvárra. Ezek alapján joggal számíthatnánk arra, hogy az intézményesülés fontos jelét képező önálló vikariátusi pecsét is előbb Gyulafehérváron jelent meg. Ezzel szemben azt láthatjuk, hogy az 1490-es években Szebeni János még mindig saját nyolcszög alakú gyűrűspecsétjét használta vikáriusi okleveleinek hitelesítésére.[28] A 15. század végén a helyettesek is saját pecsétjükkel hitelesítették bírói kiadványaikat.[29] A következő évtized elején Rákosi Menyhért kiadványain előbb egy ovális alakú – talán Szent Mihály arkangyalt profilból ábrázoló – gyűrűspecsét szerepel.[30] Mivel a máig fennmaradt lenyomatok alapján nehéz pontosan rekonstruálni a pecsét minden elemét, az sem kizárt, hogy Rákosi első pecsétje egy angyalra emlékeztető alakot ábrázoló ókori gemmából készült.[31] A kör alakú vikariátusi pecsétet – amelynek mezejében a püspökség védőszentje frontális ábrázolásban, a sárkány fölött diadalmaskodva látható, körirata pedig S[IGILLUM] VICARIA[TUS ECCLESIE] TRANSS[ILVANE][32] – valamikor 1509 októbere és 1510 márciusa között vésette.[33]

Ha a tasnádi vikariátus kiadványait vesszük szemügyre, meglepő, hogy itt közel egy évszázaddal korábban, 1416-ban már használatban volt egy külön intézményi pecsét. A pecsétmező szintén Szent Mihály arkangyalt ábrázolja, balra hajtott fővel. Mindkét kezében tartott lándzsáját a lábánál heverő sárkányba szúrja. Körirata S[IGILLUM] ECCL[ES]IE DE THASNAD.[34] Ez a pecsét került a középkor végéig a tasnádi helynökség okleveleire. A tasnádi helyzet azért is figyelemre méltó, mert a 15. század elején még a legjelentősebb egyházi központok közé számító Esztergom és Pécs sem rendelkeztek vikariátusi pecséttel.[35]

Elképzelhető, hogy a különös jelenség azzal állhat összefüggésben, hogy a Meszesen túli helynökök alkalmanként különböző magánjogi okiratokat állítottak ki – a

[27] Bónis 1963/1997: 638; Fedeles–Sarbak–Sümegi (szerk.) 2009: 164; C. Tóth–Lakatos–Mikó 2014: 25–28.
[28] ANR, SJ CJ, Bánffy, 427 = MNL OL DF 261066; ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U III, 242 = MNL OL DF 245548.
[29] ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 5 = MNL OL DF 244437.
[30] Kolozsmonostori konvent mlt, LXXVII. lad, 114.
[31] A gemmapecsétek használatához és elterjedéséhez lásd Gesztelyi–Rácz 2006: 5–64.
[32] Legjobban megőrződött lenyomata: MNL OL DL 82565.
[33] Régi, ovális alakú pecsét 1509. októberében: MNL OL DL 99242; Új, kerek pecsét 1510. márciusában: MNL OL DL 67253.
[34] MNL OL DL 79350.
[35] Fedeles–Sarbak–Sümegi (szerk.) 2009: 164; C. Tóth–Lakatos–Mikó 2014: 25–28.

hiteleshelyi gyakorlatra emlékeztető formában. Így például 1483-ban Hercegszántói Mihály átírta Szántói Becsk László zálogosítással kapcsolatos levelét,[36] 1511-ben pedig Beregszászi Imre Csög birtok bizonyos részeinek elidegenítéséről állított bizonyságot.[37]

További jogtudósok a vikáriusi bíróságon: jogügyigazgatók, ülnökök, ügyvédek

A szokásjogban gyökerező jogügy-igazgatóság intézménye a 14. század legvégén jelent meg Magyarország egyházi bíróságainak környezetében, állandósulása azonban a 15–16. század fordulójára tehető. Feladata az egyház jogainak védelme, illetve az ezek megsértésére vonatkozó vádak emelése.[38] Bár egy 1500-ban elfogadott országgyűlési határozat tiltotta a jogügyigazgatók közreműködését az egyházi törvényszékek munkájában,[39] a tisztség viselői továbbra is felbukkannak a magyarországi oklevelekben. Az erdélyi források ebben az esetben sem kényeztetnek el. Mégis, a meglévő adatok összevetése lehetővé tesz néhány következtetést.

Akárcsak más magyarországi egyházmegyékben, az erdélyi püspöki szentszéken is a 16. század elején sűrűsödnek a tisztség említései. A korábban bemutatott Tordai Pál 1511-ben tűnik fel jogügyigazgatóként. Ugyanazon évtized legvégén Vásárhelyi Bálint emelt vádat egy Várdai Ferenc püspököt érintő tizedperben. Hét évvel később egy bizonyos Szebeni *Molitoris* Mihály oltárigazgató viselte ezt a tisztséget. Ő a szász plébániák által fizetett cenzus beszedésére kapott alkalmi megbízást.

Úgy tűnik tehát, hogy 1510 után a jogügy-igazgatóság Gyulafehérváron is állandósult. A tisztség viselői az alsópapsághoz tartoztak, a feladatok elvégzése utáni jövedelmük is meglehetősen szerény lehetett. Tordai Pál példája viszont azt mutatja, hogy ez a pozíció ugródeszkát képezhetett az ambiciózus fiatal klerikusok számára.

Az állandó személyzet mellett a vikáriusi bíróságok munkájában számos alkalmi megbízott is közreműködött. Az egyházi központokban tevékenykedő, a kánon- és szokásjogot egyaránt ismerő ülnökök (*assessores*) segítettek a vikáriusnak az ítélethozatalban. A korábbi szakirodalom megállapította már, hogy a 15. század folyamán a világi ülnökök fokozatosan kiszorultak ebből a szerepből, 1500 körül immár csak a kisebb bíróságokon jelentek meg.[40] A két erdélyi egyházmegyés szentszék gyakorlata teljes mértékben tükrözi ezt a folyamatot. Ha Gyulafehérváron az 1470-es évek elején

[36] MNL OL DL 65129.
[37] MNL OL DL 82324.
[38] Szentirmai 1962/2021: 157–158; Bónis 1963/1997: 649–650; Erdő 2001: 124.
[39] DRMH, XXXIV/1500 tc, 983.
[40] Szentirmai 1962/2021: 156; Bónis 1963/1997: 648–650; Erdő 2021: 124.

az ülnökök szinte kizárólag kanonokok,[41] Tasnádon még 1506-ban is találkozunk világi nemes *assessor*okkal.[42]

A gyulafehérvári és tasnádi egyházak alsópapságának jogban jártas tagjai gyakran ügyvédként is feltűnnek a vikáriusok előtt tárgyalt perekben. Mivel nem tartoztak a vikariátusok állandó személyzetének körébe, nem képezik jelen elemzés tárgyát. A rájuk vonatkozó adatok elemzése a későbbi kutatás feladata. Elképzelhető, hogy egy ilyen vizsgálat további adalékokkal szolgál a fent bemutatott tisztségviselők karrierjéhez is.

Következtetések

Mindamellett, hogy a püspök nevezte ki és váltotta le őket, a középkor utolsó fél évszázadában tevékenykedő vikáriusok sokkal inkább tekinthetők egy hivatal vezetőiként, mint az őket foglalkoztató főpap klienseiként. Kiválasztásuk legfontosabb szempontja a kánonjogi képzettség, amelyet az esetek döntő többségében a legmagasabb egyetemi fokozat megszerzése is bizonyított. A vikáriusok kompetenciaalapú kiválasztása természetesen nem zárta ki a püspöki kegy szerepét, azonban ez nem volt annyira hangsúlyos, mint például az udvarbírók esetében, akiknél a patrónus iránti lojalitás volt a döntő szempont. A kanonoki stallummal gyakran járó püspöki helynökség jelentette pályájuk csúcsát, a legtöbbször a püspök halála vagy előléptetése után is hivatalban maradtak.

A helyi klérus számos más tagja is részt vett a vikariátus munkájában. Ha hosszabb-rövidebb időre el kellett hagyniuk székhelyüket, a vikáriusok helyettest állítottak a helyi klérus sorából. Ezek a helyettesek, bár a kánonjog valamilyen szintű ismeretével rendelkeztek, általában nem szerezték meg a doktori címet. Talán emiatt is, a legtöbben csak ideiglenesen vezették az egyházmegyei szentszéket.

A vikariátus hivatali jellegének megszilárdulását jelzi a jegyzők karrierjének vizsgálata is. Feletteseik távozását követően is hivatalukban maradtak, ezáltal biztosítva az intézmény működésének folytonosságát. A jogtudó, közjegyzői engedéllyel is rendelkező vikariátusi jegyzők némelyike figyelemre méltó karriert futott be, kivételes esetekben akár a vikáriusi vagy udvarbírói méltóságig is eljuthatott.

A tasnádi vikariátus közel egy évszázaddal hamarabb rendelkezett hivatali pecséttel, mint az elvileg előkelőbb gyulafehérvári – talán azért, mert közeli hiteleshely hiányában magánjogi okiratokat is bocsátott ki.

A kutatás távlati célja az ideiglenes, de annál fontosabb szerepet betöltő ülnökök és ügyvédek karrierjének vizsgálata, illetve a vikáriusi, hiteleshelyi és püspöki kancellária

[41] ANR, SJ SB, CDPS, Cisnădie, 15, kiadása: UB: VII. 4097. sz; EK mlt, III. lad, 159 = MNL OL DF 277683, regesztája: Beke 1896: 1074. sz; Kolozsmonostori konvent mlt. LXXVII. lad, 114 = MNL OL DF 275330, regesztája: Beke 1897: 350. sz.

[42] MNL OL DL 82240; MNL OL DL 99194, regesztája: Bónis 1997: 3787. sz.

közötti átfedések feltárása. A vikáriusi hivatal működésében megfigyelhető személyi változások és kapcsolati hálók mélyebb ismerete mellett az elemzés kiterjesztése a késő középkori erdélyi értelmiség múltjának megértését is nagyban elősegítené.

Mellékletek

Rövidítések:
? – bizonytalan azonosítás; art. lib. – artium liberalium; bacc. – baccalaureus; decr. – decretorum; dr. – doctor; mgr. – magister; e. – előtt; k. – körül; med. – medicinae; Morvao. – Morvaország; philos. – philosophiae; utr. iur. – utriusque iuris; vm. – vármegye.

Név	Tisztség betöltésének ideje	Származás
Szászorbói Máté	1455. máj. 13.–1457. feb. 16.; 1478. jan. 6. – ápr. 14.[1]	Szász
Domonkos	1474. jan. 29.[7]	?
Farkasfalvi Tamás	1474. júl. 21. – 1476. feb. 19.[11]	Nemes (?)[12]
Homoródaróci Székely (?)[17] Simon	1477. aug. 24. e.	Székely (?)
Medgyesi Guntterman Krisztián	1481. máj. 14. – 1481. okt. 24/ 1487. nov. 15.[24]	Városi
Szebeni János	1488. dec. 10. – 1493. dec. 18.[30]	Városi
Kolozsvári Jakab	1498. aug. 27. – 1500. szept. 20.[35]	Városi

	Egyetemi tanulmányok	Karrier	Egyéb információk
	dr. decr. (Bécs, 1449)[2]	Szászorbói plébános (1445–1457) Erdélyi kanonok (1457–1478) Erdélyi őrkanonok (1457–1473) Nagydisznódi plébános (1473–1478)[3] Erdélyi éneklőkanonok (1475–1480)[4]	Könyvek: 1. Johannis Chrysostomi Homiliae super Johannem, Romae, [Georg Lauer], 1470 (Kolozsvár, Biblioteca Academiei Române, Inc. 56)[5] 2. Vegyes kézirat, amely egy szószedetet, orvosi recepteket és teológiai munkákat tartalmaz (Nagydisznódi Evangélikus Egyházközség könyvtára, ms. D. 12).[6]
	?	Erdélyi kanonok, dobokai főesperes (1449–1474)[8] Váradi kanonok (1460–1470)[9]	1474-ben zálogba vette a Kolozs vármegyei Ajton birtokot.[10]
	bacc. et mgr. philos. (Krakkó, 1456, 1460)[13] dr. decr. (Padova, 1472)[14]	Erdélyi kanonok (1476–1477)[15] Tasnádi vikarius (1476–1477)	Padovában megtanult horgászni.[16]
	Bacc. phil. (Bécs, 1465)[18] dr. decr. (Ferrara, 1470)[19]	Igeni plébános (1470)[20] Besztercei plébános (1474–1480)[21] Tasnádi vikarius (1470–1475)	Veress Endre Hanvai Darvas Simonnal azonosítja, aki azonban 1466 előtt már meghalt.[22] A besztercei plébánia építtetője.[23]
	bacc. art. lib. (Bécs, 1461)[25] dr. art. lib. (Padova, 1474) dr. decr. (Padova, 1476)[26]	Berethalmi plébános (1475–1476)[27] Erdélyi kanonok (1481–1494) Pápai legátus által delegált bíró (1486–1487)[28] Pápai legátus által delegált ügyhallgató (1494)[29]	
	Bécsi egyetem hallgatója (1446)?[31] dr. decr. (Padova, 1468)[32]	Feketehalmi plébános (1468–1488) Brassói dékán (1483–1488)33 Erdélyi éneklőkanonok (1493–1499)[34]	
	bacc. et mgr. philos. (Bécs, 1463, 1468)[36] dr. decr. (Padova, 1481)[37]	Kolozsvári plébános (1481–1515)[38] Erdélyi kanonok (1496–1515)[39] Tordai főesperes (1501–1515)[40]	Péter kolozsvári jegyző fia. A római Szentlélek-társulat tagja (1482).[41] A végrendeletében szereplő javak hozzávetőleges értéke 1060 aranyforint.[42]

Rákosi Menyhért	1502. júl. 24. – 1517. jún. 15.[43]	?
Stieröchsel (Taurinus) István	1518. ápr. 1. k.– 1519. jún. 11.[48]	Külföldi (Svitavy, Morvao.)[49]
Szőgyéni (Iercinus) Damján	1520. nov. 24. – 1521. ápr. 4.[56]	Jobbágy (Esztergom vm.)
Tordai Ethele Pál	1521. ápr. 26. – 1530. júl. 1.[63]	Városi

1. Gyulafehérvári vikariusok

	bacc. et mgr. philos. (Krakkó, 1487, 1490)[44] dr. decr. (1493. e.)	Nagyenyedi plébános (1503)[45] Erdélyi kanonok (1504–1517)[46]	Könyv: Nicolaus Tinctor, Commentum super Summulas Petri Hispani, [Reutlingen], Michael Greyff, 1486 (Nagyszeben, Brukenthal Múzeum, Inc. 145).[47]
	dr. utr. iur. (Bécs, 1511. k.)[50]	Bakóc Tamás esztergomi érsek jogtanácsosa (1511–1518)[51] Erdélyi kanonok, hunyadi főesperes (1518. ápr. 1. k. – 1519. jún. 11.)[52]	Tanulmányai alatt Thurzó Szaniszló olmützi püspök és Brandenburgi György őrgróf támogatta Joachim Vadianus neves humanistával levelezett[53]. Az 1514. évi lázadásba torkollt keresztes hadjáratot elbeszélte Stauromachia c. epikus költeményében[54]. Nagyszebenben halt meg 1519. június 11-én, az ottani plébániatemplom szentélyében temették el.[55]
	bacc. et mgr. philos. (Krakkó, 1498, 1502)[57] dr. decr. (1513. e.)[58]	Váci vikarius (1513) Váci kanonok (1513)[59] Várdai Ferenc erdélyi püspök titkára (1514)[60] Erdélyi éneklőkanonok (1520–1521) Erdélyi segédpüspök (1520–1521) Váci segédpüspök (1525)[61]	Fennmaradt az antik gemmából készült magánpecsétjének lenyomata[62].
	A krakkói egyetem hallgatója (1510. e.)[64]	Az erdélyi püspök jogügyigazgatója (1511)[65] A gyulafehérvári vikariusi hivatal írnoka (1513)[66] A gyulafehérvári vikariusi hivatal jegyzője (1515–1520)[67] Közjegyző, erdélyi egyházmegyés klerikus (1520)[68] A tordai plébániatemplom Szent János és Ilona-oltárának rektora (1519)[69] Erdélyi kanonok (1520-1530)[70] Hunyadi főesperes (1524–1530)[71]	Nyíresi János kanonok ügyvédje (1512).[72] 1522-ben megszervezte a Kézd- és Kozd-széki plébániák vizitációját.[73] 1524-ben Szentmihályi Tamás és András volt püspöki udvarbírókért vállalt kezességet.[74]

Név	Tisztség betöltésének ideje	Származás
Homoródaróci Székely (?) Simon	1470. ápr. 30 – 1475. jan. 9.[75]	Székely
Farkasfalvi Tamás	1476. szept. 15. – 1477. márc. 5.[76]	Nemes (?)
Hercegszántói Mihály	1478. júl. 13 – 1491. okt. 29.[77]	Jobbágy (Bodrog vm.)
Bécsi Jakab	1492. jún. 25. – 1495. feb. 12.[83]	Külföldi (Ausztria)
Rákosi Menyhért	1498. jan. 20. – 1499. nov. 20.[88]	?
Baconi Máté	1503. márc. 14. – dec. 12.[89]	Székely
Szentgyörgyi Mihály	1506. feb. 18.[93]	Jobbágy (Szlavónia)
Vince	1508. feb. 19. – márc. 31.[97]	?
Beregszászi Imre	1511. feb. 18. – 1512. máj. 4.[99]	Jobbágy (Bereg vm.)
Hercegszőllősi András	1512/1518. máj. 24.[104]	Jobbágy (Baranya vm.)
Gáspár	1512. jún. 23. – 1518. máj. 10.[108]	Nemes[109]
Szileziai Pelch Gergely	1519. szept. 1. – 1524. dec. 31.[112]	Külföldi (Szilézia)

2. Tasnádi vikariusok

	Egyetemi tanulmányok	Karrier	Egyéb információk
	Bacc. phil. (Bécs, 1465) dr. decr. (Ferrara, 1470)	Lásd az 1. mellékletet	
	bacc. et mgr. philos. (Krakkó, 1456, 1460) dr. decr. (Padova, 1472)	Lásd az 1. mellékletet	
	?	Hunyadi főesperes (1483–1497)[78] Tasnádi plébános (1483–1491)[79] Budai kanonok (1483)[80] Erdélyi kanonok (1489–1497)[81] Gyulafehérvári vikariushelyettes (1491–1497)[82]	
	Dr. art. lib. et med. (1481 e.)[84]	Nagyszeben város orvosa (1481 e.)[85] Erdélyi kanonok (1483–1496)[86] Krasznai főesperes (1492–1495)[87]	
	bacc. et mgr. philos. (Krakkó, 1487, 1490) dr. decr. (1493 e.)	Lásd az 1. mellékletet	
	dr. decr. (1499 e.)[90]	Gyulafehérvári vikariushelyettes (1498–1499)[91] Erdélyi kanonok (1503) Bácsi őrkanonok (1508–1520) Bácsi vikarius (1510–1514)[92]	
	A bécsi egyetem hallgatója (1487)[94] dr. art. lib. (Ferrara, 1497 k.)[95]	Székesfehérvári kanonok (1506–1507)[96]	
	?	Tasnádi plébános (1508)[98]	
	Bacc. philos. (Krakkó, 1487)[100] Dr. art. lib. et decr. (Ferrara, 1509)[101]	Erdélyi kanonok (1496–1514)[102] Erdélyi dékánkanonok (1503–1504)[103]	
	?	Tasnádi plébános (1512–1516)[105] Tasnádi vikariushelyettes (1512)[106] Közjegyző, pécsi egyházmegyés klerikus (1526)[107]	
	?	A tasnádi plébánia Szentlélek-oltárának igazgatója (1506–1516)[110] Tasnádi vikariushelyettes (1522)[111]	
	dr. decr. (1519. e.)[113]	Győri kanonok (1505–1526)[114] Tasnádi plébános (1520-1524)[115]	

Név	Hivatalviselés ideje	Tanulmányok (egyetem, év)	Karrier	Egyéb információk
Nagydisznódi Pál	1478. ápr. 14; 1503. feb. 18.[116]		Erdélyi kanonok (1478–1503)	Lehetséges, hogy azonos azzal a Hirschman Pállal, aki egy különféle nyelvtani szövegeket tartalmazó könyv birtokosa volt (Kolozsvár, Biblioteca Academiei Române, Inc. 45).[117] 1492-ben VIII. Ince pápa engedélyezte számára a szentföldi zarándoklatot.[118]
Hercegszántói Mihály	1491. okt. 29. – 1497. feb. 26.[119]		Lásd a 2. mellékletet.	
Baconi Máté	1497–1499 k.[120]	dr. decr. (1499 e.)[121]	Lásd a 2. mellékletet	
Lázói János	1510. júl. 31. – 1512. jún. 23.[122]		Erdélyi kanonok és telegdi főesperes (1482–1523)[123] A gyulafehérvári székesegyházban levő Szent Kereszt-oltár igazgatója (1493–1499)[124] Apostoli gyontató (1517–1523)[125]	1489-ben kapott nemességet, rokonával, Sánkfalvi Antal pozsonyi prépposttal együtt.[126] 1483-ban elzarándokolt a Szentföldre és Egyiptomba. Epigrammaszerző. 1512-ben befejezte a róla elnevezett reneszánsz stílusú kápolna építését.[127]
Váradi Mihály	1518. jan. 4. [128]	A padovai egyetem hallgatója (1500)[129]	Székesfehérvári kanonok (1500)[130] Erdélyi kanonok (1504–1519)[131]	
Enyedi Wolphard Adorján	1520. jan. 30 – máj. 9.[132]	Bacc. Art. (Bécs, 1510)[133] Mgr. Art. (Bécs, 1511)[134] Dr. utr. iur. (Bologna, 1523)[135]	Erdélyi kanonok (1516–1544) Szászt örpényi plébános (1516–1529) Kolozsvári plébános (1529–1544) Krasznai főesperes (1531–1533) Gyulafehérvári vikarius (1531–1544) Hunyadi főesperes (1534) Dobokai főesperes (1534–1540) Kolozsi főesperes (1541–1544)[136]	Több klasszikus irodalmi alkotást, illetve Janus Pannonius költészetét kiadatta. Latin nyelvű irodalmi alkotások szerzője. Kolozsváron reneszánsz stíluselemeket tartalmazó házat építtetett.[137] Várdai Ferenc püspök végrendeletének egyik végrehajtója.[138]

3. Gyulafehérvári vikariushelyettesek

Név	Hivatalviselés ideje	Karrier
László	1491. júl. 4.[139]	Krasznai plébános (1491)[140]
István	1491. nov. 2.[141]	Tasnádi oltárigazgató (?) (1491)[142]
Imre	1512. máj. 4. e.[143]	A tasnádi plébániatemplomban levő Szent Mihály Arkangyal Megjelenése-oltár igazgatója (1512)[144]
Hercegszőllősi András	1512. máj. 14. – okt. 9.[145]	Tasnádi plébános (1512–1516) Tasnádi vikarius (1512/1518) Közjegyző, pécsi egyházmegyei klerikus (1526)
Pál	1520. jún. 5.[146]	A tasnádi plébániatemplomban levő Szent Katalin-oltár igazgatója (1520)[147]
Balázs	1520. jún. 16.[148]	A tasnádi plébániatemplomban levő Keresztelő Szent János-oltár igazgatója (1520)[149]
Gáspár	1522. márc. 17.[150]	A tasnádi plébániatemplomban levő Szentlélek-oltár igazgatója (1506–1516) Tasnádi vikarius (1512–1518)

4. Tasnádi vikariushelyettesek

Név	Hivatalviselés ideje	Tanulmányok (egyetem, év)	Karrier	Egyéb információk
Tordai Bontha Mihály	1474. aug. 27. – 1476. feb. 19.[151]			1487. jún. 27-én már halott.[152] 1487-ben és 1492-ben egy peres ügy kapcsán említésre kerülnek ingatlan javai, egy ház és egy szőlős.[153]
Nyíresi Tamás	1491. máj. 6. – 1514. márc. 23.[154]		Közjegyző, erdélyi egyházmegyés klerikus (1490–1513)[155] Az erdélyi káptalan jegyzője (1491–1516 e.)[156]	1485-ben már *litteratus*-ként említik.[157] Számos oklevelet hamisított azért, hogy visszaszerezze a családja korábban elkobzott birtokait.[158] Fia, Nyíresi János, erdélyi kanonok (1512–1526)[159]
Tordai Ethele Pál	1515. aug. 27 – 1520. máj. 9.[160]	A krakkói egyetem hallgatója (1510. e.)	Lásd az 1. mellékletet	
Váradi László	1520. nov. 24. – 1521. márc. 26.[161]	Bacc. artium (Krakkó, 1500?)[162] A bécsi egyetem hallgatója (1505?)[163]	Közjegyző (1521)[164]	
Siri Imre	1521. jan. 28.[165]		Várdai Ferenc püspök titkára (1523–1524)[166] Közjegyző, egri egyházmegyés klerikus (1521–1524)[167]	Pelei Tamás többször is említi közismert bejegyzéseiben. Azzal vádolja, hogy a püspöki szék megszerzésének ígéretével pénzt csalt ki tőle.[168]
Szászsebesi *Bacchus*[169] Krisztián	1521. szept. 28[170]	Bacc. artium (Krakkó, 1489)[171]	Közjegyző, erdélyi egyházmegyés klerikus (1516–1521)[172]	Egyetemi évei alatt megszerezte Vergilius római költő műveinek egyik kommentárokkal ellátott kiadását.[173] 1522-ben és 1523-ban a csucsai plébánia és több nemes ügyvédje.[174]

5. A gyulafehérvári vikáriátus jegyzői

Név	Hivatalviselés ideje	Tanulmányok (egyetem, év)	Karrier	Egyéb információk
Enyedi Balázs	1474. dec. 24.[175]	Bacc. artium (Krakkó, 1477)?[176]		
Szatmári Pozsár István	1489. jan. 22.[177]	A krakkói egyetem hallgatója (1450)[178]	Közjegyző, erdélyi egyházmegyés klerikus (1463)[179]	
Miklós	1489 máj. 9.[180]		Közjegyző, esztergomi egyházmegyés klerikus (1488)?[181]	
Királyhegyi Mihály	1494. aug. 8. k.[182] – 1507. okt. 23. e.		Közjegyző, esztergomi egyházmegyés klerikus (1490–1494)[183]	Két szőlőst birtokolt Tasnád közelében[184].
Gyulai Dúl Márton	1498. szept. 26. – 1503. dec. 26.[185]		Közjegyző, erdélyi egyházmegyés klerikus (1502)[186]	
Homonnai Farna Mihály	1520. szept. 3.[187]		Közjegyző, egri egyházmegyés klerikus (1517)[188] Gyulafehérvári udvarbíró (1524–1525, 1527, 1544–1546) Gyalui udvarbíró (1525–1526)[189]	

6. A tasnádi vikáriátus jegyzői

Név	Hivatalviselés helye és ideje	Tanulmányok (egyetem, év)	Karrier
Károlyi István	Tasnád, 1494. szept. 3. e.[190]		Beregardói plébános (1513)[191] Apostoli protonotárius (1514)[192]
Tordai Pál	Gyulafehérvár, 1513. febr. 23.[193]	A krakkói egyetem hallgatója (1510. e.)	Lásd az 1. mellékletet
Tövisi János	Gyulafehérvár, 1525. máj. 16.–1529. jún. 8.[194]		Közjegyző[195]

7. A gyulafehérvári és tasnádi vikáriátusok írnokai

Vikáriátus	Vikariusok összesen	Kánonjogi doktorátussal rendelkező vikariusok	Kánonjogi doktorátus nélküli vikariusok	Kánonjogi doktorátussal rendelkező vikariusok aránya
Esztergom	6	4	2	66%
Kalocsa	3	2	1	66%
Bács	4	2	2	50%
Bosznia	3	0	3	0
Csanád	1	0	1	0
Eger	11	9	2	81,81%
Győr	9	5	4	55,55%
Gyulafehérvár	11	9	2	81,81%
Máramaros	1	0	1	0
Nyitra	4	0	4	0
Pécs	7	5	2	71,42%
Szepes	6	0	6	0
Szerém	1	0	1	0
Tasnád	12	6	6	50%
Vác	7	2	5	28,57%
Várad	8	2	6	25%
Veszprém	12	2	10	16,66%
Zágráb	5	1	4	20%
Összesen	**111**	**49**	**62**	**44,14%**

8. A magyarországi vikariusok kánonjogi tanulmányai – összehasonlító táblázat
Adatok forrása: C. Tóth 2017: 23–143.

Név	**Hivatalviselés ideje**	**Tanulmányok (egyetem, év)**	**Karrier**
Tordai Pál	1511. jan. 31.[196]	A krakkói egyetem hallgatója (1510. e.)	Lásd az 1. mellékletet
Vásárhelyi Bálint	1520. nov. 24. – 1521. márc. 14.[197]		
Szebeni *Molitoris* Mihály	1527. jan. 7.[198]		A gyulafehérvári székes-egyházban található Szent Máté-oltár igazgatója (1527)[199]

9. A gyulafehérvári vikáriátus jogügyigazgatói

Endnotes

1 C. Tóth 2017: 59, 61.
2 Tüskés 2008: 3049. sz.
3 Dincă 2019: 341.
4 Köszönöm Hegyi Gézának a kiadatlan adattárából származó adatokat!
5 Schatz–Stoica 2007: J-45. sz.; Dincă 2019: 344, 32. lábjegyzet.
6 Dincă 2019: 347–348.
7 ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 15.
8 MNL OL DL 36391: 48, regesztája: Jakó 1990: 645. sz.; ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 15.
9 Kristóf 2014: 201.
10 ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 15.
11 C. Tóth 2017: 61.
12 A források említik az azonos nevű nemesi családot, de Tamás vikarius ehhez való tartozása egyelőre nem bizonyítható. Engel 1998: Farkasfalvi (Szepes m.).
13 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: 961. sz.
14 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: 488. sz.
15 ANR, SJ SB, CDPS, Cisnădie, 15, kiadása: UB: VII. 4097. sz.; MNL OL DF 280923; vö. Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 488. sz.
16 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: 961. sz.
17 Firea 2013: 165 azonosítja – valószínűleg helyesen – a későbbi vikariust és besztercei plébánost a korábban Bécsben tanuló Homoródaróci Székely Simonnal.
18 Tüskés 2008: 4161. sz. Firea 2013: 164–165.
19 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 856. sz.
20 MNL OL DL 30045.
21 MNL OL DL 84538, 28349; Firea 2013: 164–165; vö. Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 229. sz.
22 Veress 1941: 45; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 443. sz.
23 Firea 2013: 164–165.
24 C. Tóth 2017: 61; 1486–1487 között Geréb László erdélyi püspök és pápai legátus által delegált bíró. Mivel ezekből az évekből nem ismert más gyulafehérvári vikarius, elképzelhető, hogy ezen tisztségét is megtartotta. Uo, 35. lábjegyzet.
25 Tüskés 2008: 3967. sz.
26 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 493. sz.
27 Czaich 1899: 11.
28 Bónis 1997: 3506, 3561. sz.
29 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 493. sz.
30 C. Tóth 2017: 62.
31 Tüskés 2008: 3089. sz.
32 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 474. sz.

33 MNL OL DF 286635; MNL OL DF 234707.
34 ANR, SJ CJ, Bánffy, 427. = MNL OL DF 261066; Vekov 2003: Anexa 7; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 474. sz.
35 C. Tóth 2017: 61.
36 Tüskés 2008: 4255. sz.
37 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 509. sz.
38 Hegyi 2006: 758–759.
39 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 509. sz.
40 MNL OL DF 216510; EK mlt., III. lad., 148 = MNL OL DF 277672, regesztája: Beke 1896: 392. sz., Bónis 1997: 3974. sz.; MNL OL DL 82437.
41 Bunyitay 1889: 7–8.
42 GyFL, Kolozsvár, Oklevélgyűjtemény, 1/1515, kiadása: Jakab 1870: 353–354.
43 C. Tóth 2017: 64, 65.
44 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 2455. sz.
45 EK mlt., III. lad., 159. = MNL OL DF 277683, regesztája: Beke 1896: 1074. sz.; Bónis 1997: 3958. sz.
46 Vekov 2003: Anexa 7; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 1352 sz.
47 Csapodi–Csapodiné Gárdonyi 1988–1994: II. 2189. sz.; Schatz–Stoica 2007: T-70. sz..
48 C. Tóth 2017: 66.
49 V. Kovács 1959: 451–452.
50 V. Kovács 1959: 452–455.
51 V. Kovács 1959: 455–458; Hegyi–Kovács M. 2021: 19–22.
52 Kovács M. 2019: 31–40; Hegyi–Kovács M. 2021: 19–22.
53 V. Kovács 1959: 452–455.
54 Taurinus 1944; V. Kovács 1959: 453–473; Vekov 2003: 358–361.
55 Müller 1880: 53.
56 C. Tóth 2017: 66.
57 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: 3869. sz.
58 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 1371. sz.
59 C. Tóth 2015: 19, 21.
60 MNL OL DF 209054.
61 C. Tóth 2017: 65, 106–107.
62 MNL OL DL 82413.
63 C. Tóth 2017: 66.
64 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 3869 sz.
65 MNL OL DL 99253.
66 MNL OL DL 74343, kiadása: SzOklt: VIII. 239–240.
67 MNL OL DL 63006; ANR, SJ SB, CDE, 55 = MNL OL DF 246283.
68 MNL OL DL 82554.
69 EK mlt., IV. lad., 63–64 = MNL OL DF 277758, 277759; Gálfi 2011: 25.
70 MNL OL DF 286736; Gálfi 2011: 25.

71 C. Tóth 2017: 66; Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 3869. sz.
72 EK mlt., IV. lad., 31 = MNL OL DF 277729, regesztája: Beke 1896: 424 sz.
73 MNL OL DL 32596, kiadása: Kovács M. 2022: 218–222.
74 EK mlt., IV. lad., 92 = MNL OL DF 277786, kiadása: ETE I. 149–150.
75 C. Tóth 2017: 61; A további adatok forrásainak megjelöléséhez lásd az 1. mellékletet.
76 C. Tóth 2017: 61; A további adatok forrásainak megjelöléséhez lásd az 1. mellékletet.
77 C. Tóth 2017: 62.
78 MNL OL DL 65129, MNL OL DF 244437.
79 MNL OL DL 65129, MNL OL DF 292089.
80 MNL OL DL 65129.
81 MNL OL DL 19464, MNL OL DF 244437.
82 MNL OL DF 292089, MNL OL DF 244437.
83 C. Tóth 2017: 62.
84 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 64.
85 ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U III sorozat, 43, kiadása: UB: VII. 4449. sz.; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 64.
86 Vekov 2003: Anexa 7; Barabás 1911: 420–439.
87 MNL OL DF 278568; MNL OL DF 245218.
88 C. Tóth 2017: 62.
89 C. Tóth 2017: 63.
90 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 1360. sz.
91 MNL OL DL 32547, a fogalmazvány keltezése Garai Bereck bácsi vikarius ismert hivatalviselésének idején alapszik. C. Tóth 2019: 60.
92 C. Tóth 2019: 46, 60, 71; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 1360. sz.
93 C. Tóth 2017: 64.
94 Tüskés 2008: 5294. sz.
95 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 559. sz.
96 MNL OL DL 82240; Köblös 1995: 358; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 559. sz.
97 C. Tóth 2017: 63.
98 MNL OL DL 38449.
99 C. Tóth 2017: 65.
100 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 2210. sz.
101 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 625. sz.
102 Vekov 2003: Anexa 7.
103 Gálfi 2011b: 19; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 625. sz.
104 MNL OL DL 39616. Az évszámot tartalmazó rész kiszakadt. Az 1518-ra való keltezés egy újkori bejegyzésen alapszik; Az 1512-as keltezés melletti érvekhez lásd C. Tóth 2017: 66. Bármely megoldás helyes lehet, ugyanis a lehetséges keltezési időpontok egyikében sem ismert más vikarius, illetve ez a forrás az egyetlen, amely Hercegszőllősi Andrást vikariusként említi.
105 MNL OL DL 99263, MNL OL DF 210847.
106 MNL OL DL 65200, MNL OL DL 99263; C. Tóth 2017: 66.

107 MNL OL DL 49528.
108 EK mlt., IV. lad., 31 = MNL OL DF 277729, regesztája: Beke 1896: 424. sz.; C. Tóth 2017: 66.
109 ANR, SJ CJ, Bánffy, 533 = MNL OL DF 260882, kiadása: Varjú–Iványi 1908–1928: II. 474–477. Az egyik peres fél állítása szerint Gáspár vikarius a Károlyi Lánc család rokona.
110 MNL OL DL 82240; MNL OL DF 254522.
111 MNL OL DF 210874.
112 C. Tóth 2017: 66.
113 Köblös 1995: 428.
114 Köblös 1995: 428.
115 MNL OL DL 56416; MNL OL DL 69916; MNL OL DF 210873.
116 ANR, SJ SB, CDPS, Cisnădie, 15, ediție: UB: VII. 4241. sz.; ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U IV, 17.
117 Schatz–Stoica 2007: D-27 sz.; Dincă 2019: 346.
118 Beke 1899: f. 107r.
119 ANR, SJ SB, CEB, 10 = MNL OL DF 292089, regesztája: UB: VIII. 5148* sz.; ANR, SJ CJ, Körösi Bethlen, 5 = MNL OL DF 244437; A további adatok forrásaihoz lásd a 2. mellékletet.
120 MNL OL DL 32547, a fogalmazvány keltezése Garai Bereck bácsi vikarius ismert hivatalviselésének idején alapszik. C. Tóth 2019: 60. A további adatok forrásaihoz lásd a 2. mellékletet.
121 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 1360. sz.
122 MNL OL DF 292125; ANR, SJ CJ, Suky, 140; EK mlt., IV. lad., 31 = MNL OL DF 277729, regesztája: Beke 1896: 424. sz.
123 Vekov 2003: Anexa 7; Lakatos 2010: 412–426.
124 Hegyi–Kovács M. 2021: 30.
125 Érszegi 2013: 207–218
126 Nagy 1890: 208–210.
127 Balogh 1943: 189–191; V. Kovács 1971: 344–366; Vekov 2003: 352–354, 374–377; Kovács A. 2018: 514–517.
128 MNL OL DL 82489.
129 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 584. sz.
130 Köblös 1995: 374.
131 Vekov 2003: Anexa 7.
132 MNL OL DL 31026; ANR, SJ SB, CDE, 55 = MNL OL DF 246283
133 Firea 2020: 229.
134 Tüskés 2008: 6345. sz.
135 Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 327 sz.; Firea 2020: 229.
136 Ernuszt 1939; Firea 2020: 229; Hegyi–Kovács M. 2021: 31.
137 Ernuszt 1939; Balogh 1943: 206–207; Vekov 2003: 356–358; Tüskés 2008: 6345. sz; Haraszti Szabó–Kelényi 2019: 327. sz; Kovács A. 2018: 515; Firea 2020: 227–241.

138 MNL OL DL 108294, f. 6r, kiadása: Bunyitay 1893: 32.
139 MNL OL DL 65148.
140 MNL OL DL 65148.
141 MNL OL DL 65150.
142 MNL OL DL 65150 – az oklevél szakadozott, a címzésből csak ennyi olvasható: *Nos, Stephanus,* […] *Thasnad, ac in officio vicariatus eiusdem iudex in spiritualibus generaliter surrogatus*. Mivel ekkor Hercegszántói Mihály volt a tasnádi plébános, István pap minden valószínűség szerint valamely oltár igazgatója lehetett.
143 MNL OL DL 99263.
144 MNL OL DL 99263
145 MNL OL DL 99263; MNL OL DL 65200; A további adatok forrásaihoz lásd a 2. mellékletet.
146 MNL OL DL 65473.
147 MNL OL DL 65473.
148 MNL OL DL 65473.
149 MNL OL DL 65473.
150 MNL OL DL 210874. A további adatok forrásaihoz lásd a 2. mellékletet.
151 MNL OL DF 286635: f. 180v-181r; ANR, SJ SB, CDPS, Cisnădie, 15, kiadása: UB: VII. 4097. sz.
152 MNL OL DL 36397: 86, regesztája: Jakó 1990: II. 2655. sz.
153 MNL OL DL 36397: 86, regesztája: Jakó 1990: 2655. sz.; MNL OL DL 36398: 77, regesztája: Jakó 1990: II. 2803. sz.; MNL OL DL 36903, regesztája: Jakó 1990: II. 2767. sz.
154 MNL OL DL 29547: *utriusque stili notarius*-ként említi (káptalani és vikáriátusi); vö: MNL OL DL 65992, C. Tóth 2019: 80; A legkorábbi ismert, vikáriátusi jegyzőként kiadott oklevele 1491. október 29-én kelt: ANR, SJ SB, CEB, 10 = MNL OL DF 292089, regesztája: UB: VIII. 5148* sz.; Utolsó ismert említése: ANR, SJ CJ, CG, BCU, 139 = MNL OL DF 253764, regesztája: Szabó 1890: 468. sz.
155 EK mlt., III. lad., 84, regesztája: Beke 1896: 355. sz.; EK mlt., III. lad., 159 = MNL OL DF 277683, regesztája: Beke 1896: 1075. sz.; EK mlt., IV. lad., 15 = MNL OL DF 277713, regesztája: Beke 1896: 412. sz.; EK mlt., IV. lad., 18 = MNL OL DF 277716, regesztája: Beke 1896: 415. sz.; MNL OL DL 74343, kiadása: SzOklt: VIII. 239–240.
156 MNL OL DL 29547; MNL OL DF 252987, regesztája: W. Kovács–Valentiny 2006: 510. sz.; Bogdándi–Gálfi 2006: 11.
157 MNL OL DL 36396: 7–8, regesztája: Jakó 1990: II. 2514. sz.
158 Tagányi 1893: 49–51; Tonk 1980: 45–46.
159 Hegyi–Kovács M. 2021: 31.
160 MNL OL DL 63006; ANR, SJ SB, CDE, 55 = MNL OL DF 246283; A további adatok forrásaihoz lásd az 1. mellékletet.
161 ANR, SJ CJ, CG, BCU, 1 = MNL OL DF 253778; MNL OL DL 82569.
162 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 3043. sz.
163 Tüskés 2008: 6195. sz.

164 Theil–Werner 1870: 69–71; Tonk 1980: 58.
165 ANR, SJ CJ, CG, BCU, 153 = MNL OL DF 253780.
166 Lakatos 2009: 441–442, 459–461.
167 Theil–Werner 1870: 69–71; MNL OL DL 108294, f. 6v, kiadása: Bunyitay 1893: 32.
168 Lakatos 2009: 459–461.
169 MNL OL DL 63006.
170 MNL OL DL 47434, regesztája: Bónis 1997: 4299. sz.
171 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 2576. sz.
172 MNL OL DL 89068; MNL OL DL 47434, regesztája: Bónis 1997: 4299 sz.; Tonk 1980: 56.
173 Tonk 1979: 164, 221; Csapodi–Csapodiné Gárdonyi 1984–1995: III. 1281 sz.; Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 2576. sz.
174 MNL OL DL 36402: 221-227, regesztája: Jakó 1990: II. 3834–3835. sz.; MNL OL DL 36400, 26, regesztája: Jakó 1990: II. 3884. sz.; MNL OL DL 36817, regesztája: Jakó 1990: II. 3955. sz.
175 MNL OL DL 84538.
176 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 1669. sz.
177 MNL OL DL 19464, regesztája: Bónis 1997: 3566. sz.
178 Haraszti Szabó–Kelényi–Szögi 2017: II. 874. sz.
179 MNL OL DL 65418; Tonk 1980: 60.
180 MNL OL DL 82009.
181 MNL OL DL 65431; Az időbeli és földrajzi közelségen alapuló, bizonytalan azonosítás. *Nicolaus, natus Laurentii de Pryna* 1488-ban adott ki oklevelet Bánffyhunyadon.
182 1494-ben ad ki először közjegyzői oklevelet Tasnádon: MNL OL DL 65163. 1507-ben, amikor már elhunyt, kerül említésre vikáriátusi jegyzői tisztsége. MNL OL DL 36402: 206, regesztája: Jakó 1990: II. 3434. sz.
183 EK mlt., III. lad., 84 = MNL OL DF 277708, regesztája: Beke 1896: 355. sz.; MNL OL DL 65163; Tonk 1980 tévesen keltezi a második oklevelet 1499-re és gyulafehérvári jelenléte alapján feltételezi, hogy az ottani vikáriátus jegyzője lehetett.
184 MNL OL DL 36402: 206, regesztája: Jakó 1990: II. 3434. sz.
185 MNL OL DL 99185, kiadása: Géresi 1882–1897: III. 30–31; ANR, SJ CJ, Sennyei, 161 = MNL OL DF 253272.
186 MNL OL DL 105214.
187 MNL OL DL 65473.
188 ANR, SJ CJ, Bánffy, BCU, 533 = MNL OL DF 260882, kiadása: Varjú–Iványi 1908–1928: II. 474–477, regesztája: Bónis 1997: 4202. sz.
189 C. Tóth 2017: 68; Gálfi 2021: 82.
190 MNL OL DL 65163, regesztája: Bónis 1997: 3654. sz.
191 MNL OL DF 278538.
192 MNL OL DL 99267.
193 MNL OL DL 74343, kiadása: SzOklt: VIII. 239–240. A további adatok forrásaihoz lásd az 1. mellékletet

194 MNL OL DL 82699; ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U V, 312.
195 MNL OL DL 82699; ANR, SJ SB, MOSS, CDM, U V, 312.
196 MNL OL DL 99253.
197 ANR, SJ CJ, CG, BCU, 1 = MNL OL DF 253778; Theil–Werner 1870:74.
198 ANR, SJ SB, CDE, 83.
199 ANR, SJ SB, CDE, 83.

Források

Arhivele Naţionale ale României (ANR)
Serviciul Judeţean Cluj (SJ CJ)
Colecţia Generală, seria II – BCU (CG, BCU)
Fond Familial Bánffy (Bánffy)
Bethlen Fond Familial Bethlen de Criş (Körösi)
Fond Familial Sennyei (Sennyei)
Fond Familial Suky (Suky)
Serviciul Judeţean Sibiu (SJ SB)
Capitlul Evanghelic C.A. Bistriţa (CEB)
Colecţia de Documente ale Parohiilor Evanghelice C.A. Săteşti
Preluarea 1, Seria 1, Parohia Cisnădie (Cisnădie)
Episcopia Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania
Colecţia de Documente Episcopale (CDE)
Magistratul Oraşului şi Scaunului Sibiu (MOSS)
Colecţia de Documente Medievale (CMD)
Biblioteca Naţională a României, filiala Batthyaneum, Alba Iulia
Arhiva Capitlului din Alba Iulia (EKmlt)
Arhiva Conventului din Cluj-Mănăştur (Kolozsmonostori konvent mlt.)
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
DF Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL Diplomatikai Levéltár

Barabás Samu 1911: Erdélyi káptalani tizedlajstromok. Huszti András levele. *Történelmi Tár* (4. sorozat) 12. 401–442.
Beke Antal 1896: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt*. Budapest.
Beke Antal 1897: *A kolozsmonostori konvent levéltára*. Budapest.
Bogdándi Zsolt – Gálfi Emőke 2006: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*. Kolozsvár.
Bónis György 1997: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. (Szerk. Balogh Elemér.) Szeged.
Bunyitay Vince 1893: *A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista*. Budapest.
Bunyitay Vince 1889: *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe/ A római Szentlélek-társulat anyakönyve*. Budapest.
Czaich Gilbert 1899: Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. *Magyar Történelmi Tár* (3. sorozat) 22. 1–17, 235–272.

DRMH = Bak János et al. (eds.): *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*. Logan – Utah, 2019. https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4/ – utolsó letöltés: 2026. március 28.
ETE = Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János: *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából*. I–V. kötet. Budapest, 1902–1912.
Gálfi Emőke 2011: *Az aradi káptalan jegyzőkönyv-töredéke (1504–1518)*. Kolozsvár. https://doi.org/10.36240/etf-270
Géresi Kálmán 1882–1897: *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*. I–V. kötet. Budapest.
Jakab Elek 1870: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Buda.
Jakó Zsigmond 1990: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. I–II. kötet. Budapest.
W. Kovács András – Valentiny Antal 2006: *A Wass család cegei levéltára*. Kolozsvár.
Müller, Friedrich 1880: Gleichzeitige Aufzeichnungen von Thomas Wal, Johannes Mildt und einem Heltauer aus den Jahren 1513-1532. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* (15.) 1. 47–62.
Szabó Károly 1890: *Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata*. Budapest.
SzOklt = Szabó Károly – Szádeczky Lajos – Barabás Samu: *Székely oklevéltár*. I–VIII kötet. Kolozsvár – Budapest, 1872–1934.
Taurinus, Stephanus Olomucensis 1944: *Stauromachia, id est Cruciatorum servile bellum (Servilis Belli Panonici Libri V)*. (Ed. Juhász Ladislaus.) Budapest.
Theil, Rudolf – Werner, Carl 1870: *Urkundenbuch zur Geschichte des Mediascher Kapitels bis zur Reformation*. Hermannstadt.
UB = Zimmermann, Franz – Werner, Carl – Gündisch Gustav et al.: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. I–VII. Hermannstadt – Bukarest – Köln, 1892–1992; Bd. VIII online: https://siebenbuergenurkundenbuch.ub.rptu.de/ – utolsó letöltés: 2026. március 28.
Varjú Elemér – Iványi Béla 1908–1928: *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család történetéhez*. I–II kötet. Budapest.

Hivatkozott irodalom

Balogh Jolán 1943: *Az erdélyi renaissance*. Kolozsvár.
Beke Antal 1899: *Római emlékek a magyar egyház XV. századi történetéből. Második csoport. A VIII. Incze pápához [1484-1492 július 25-ig] intézett magyarországi vonatkozású kérelmek – supplicationes kijelölése*. kézirat. Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum, Alba Iulia. ms. IX/181 I.
Bónis 1963/1997: Bónis, György, *Az egyházi bíráskodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon*. In: Uő: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. (Szerk., ford. Balogh Elemér). Szeged, 1997. 621–658.

Első megjelenése: Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* (80.) 1. 1963. 174–235. https://doi.org/10.7767/zrgka.1963.49.1.174

Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára 1988–1994: *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. I–III. kötet. Budapest.

Dincă, Adinel C. 2008: Vicarii generali ai episcopului Transilvaniei în secolul al XIV-lea. Considerații generale. *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu" din Cluj-Napoca*" (47.) 29–42.

Dincă, Adinel C. 2019: The University and the Parish. The Medieval Books from Cisnădie/Heltau. *Philobiblon* (24.) 2. 337–352. https://doi.org/10.26424/philobib.2019.24.2.12

Ekler Péter 2021: Stephanus Taurinus autográf kéziratai. In: Békés Enikő – Kasza Péter - Kiss Farkas Gábor (szerk.): *Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*. Szeged, 11–18.

Engel Pál 1998: *Középkori magyar genealógia*. CD-ROM.

Erdő Péter 2001: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Budapest.

Ernuszt Johanna 1939: *Adrianus Wolphardus*. Budapest–Pécs.

Érszegi Géza 2013: A Paenitentiaria Apostolica dokumentumai „in partibus". *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica* (75.) 1. 199–221.

Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József (szerk.) 2009: *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai*. Pécs.

Firea, Ciprian 2013: Preoți parohi și artă în orașul Bistrița la sfârșitul Evului Mediu. *Revista Bistriței* (27.) 1. 160–172.

Firea, Ciprian 2020: Adrianus e Hilarius Wolphard – due ammiratori dell'Italia nella Transilvania della prima metà del Cinquecento. In: Damian, Iulian M. – Fekete, Monica (ed.): *Convergenze culturali: Umanesimo e spazio romeno (secoli XIV-XV). Atti del Convegno di studio (Cluj-Napoca, 24-25 maggio 2018)*. Cluj-Napoca, 225–241.

Fournier, Edouard 1922: *Les origins du vicaire générale. Étude d'histoire et e droit canon*. Paris.

Fügedi Erik 1965: A XV. századi magyar püspökök. *Történelmi Szemle* (8.) 4. 477–498.

Gálfi Emőke 2011b: Az erdélyi káptalan és hiteleshelyének kapcsolata a XVI. század elején. *Fons* (18.) 1. 3–24.

Gálfi Emőke 2021: *Gyulafehérvár és uradalma a 16. század második felében*. Kolozsvár. https://doi.org/10.36240/etf-295

Gesztelyi Tamás – Rácz György 2006: *Antik gemmapecsétek a középkori Magyarországon*. Debrecen.

Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László 2017: *Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken*. II. kötet. Budapest.

Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála 2019: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken, 1100–1526*. Budapest.

Hegyi Géza – Kovács Mihai 2021: Taurinus Erdélyben In: Békés Enikő – Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor (szerk.): *Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*. Szeged, 19–32.

Kovács András 2018: Arta în Transilvania în secolele XVI–XVII. In: Theodorescu, Răzvan – Porumb, Marius (ed.): *Arta din România. Din preistorie până în contemporaneitate*. vol. I. București – Cluj-Napoca, 511–592.

Kovács Mihai 2019: Un caz de numire a arhidiaconilor de Hunedoara în prima parte a secolului al XVI-lea. *Banatica* (29.) 2. 31–40.

Kovács Mihai 2022: *Egyházmegyei zsinat és vizitáció Erdélyben a 16. század első negyedében. Gondolatok Várdai Ferenc püspök egyházkormányzati tevékenységéről*. In: Egyed Emese – Pakó László (szerk.): *Certamen IX. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi-Múzeum-Egyesület I. szakosztályában*. Kolozsvár, 205–222. https://doi.org/10.51384/cert-09.14

V. Kovács Sándor 1959: A Dózsa-háború humanista eposza. *Irodalomtörténeti Közlemények* (63.) 3–4. 451–473.

Kristóf Ilona 2014: *Egyházi középréteg a késő-középkori Váradon (1440–1526)*. Pécs.

Lakatos Bálint 2009: Az erdélyi káptalan és a püspöki udvar tagjai görbe tükörben. Történeti bejegyzések Pelei Tamás főesperes Erasmus-kötetében (1515–1530 k.). *Fons* (16.) 4. 431–469.

Lakatos Bálint 2010: Kálnai Imre főesperesi és királyi titkári kinevezése (1523–1525). Adalékok a pápaság magyar személyi politikájához Mohács előtt. *Századok* (144.) 2. 412–426.

Le Bras, Gabriel 1973–1974: *Le istituzioni ecclesiastiche della Christianità medievale*. vol. I–II. Torino.

Nagy Gyula 1890: Lázói János címere. *Turul* (8.) 1. 208–210.

Schatz, Maria-Elena – Stoica, Robertina 2007: *Catlagogul colectiv al incunabulelor din România*. București.

Szentirmai Sándor 1962/2021: A magyar egyházmegyei hatóság a késő-középkorban (ford. Buják Gábor). In: Uő: *A középkori magyar egyház. Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok*. (Szerk. Thoroczkay Gábor). Pécs, 2021, 145–191. Első megjelenése: Die ungarische Diözesankurie im Spatmittelalter. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* (48.) 1. 1962. 164–221. https://doi.org/10.7767/zrgka.1962.48.1.164

Tagányi Károly 1893: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Erster Band (recenzió). *Századok* (27.) 41–57.

Tonk Sándor 1979: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest.

Tonk Sándor 1980: A középkori közjegyzőség Erdélyben. In: Csetri Elek – Jakó Zsigmond – Sipos Gábor – Tonk Sándor (szerk.): *Művelődéstörténeti tanulmányok*. Bukarest, 36–61, 271–275.

C. Tóth Norbert 2015: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. *Studia Comitatensia* (új sorozat) 2. 7–33.

C. Tóth Norbert 2017: *Magyarország késő-középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr.

C. Tóth Norbert 2019: *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája*. Kalocsa.

C. Tóth Norbert 2021: A veszprémi egyházmegyei szentszéki bíróság a középkorban. In: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László (szerk.): *„Capella reginalis". A veszprémi püspökség a középkorban. A Veszprémi Érseki Főiskolán 2020. augusztus 27-én rendezett konferencia előadásai*. Veszprém. 69–92.

C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor 2014: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya. A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*. Budapest.

Tüskés Anna 2008: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 és 1526 között*. Budapest.

Vekov Károly 2003: *Locul de adeverire din Alba Iulia*. Cluj-Napoca.

Veress Endre 1941: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Budapest.

Weisz Attila 2008: Biserica Romano-Catolică din Turda Veche. Etapa gotică. *Ars Transsilvaniae* (18.) 1. 75–108.